

SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ EKSENİNDE RUSYA-UKRAYNA KRİZİ

Doç. Dr. Arzu AL
Marmara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
arzu.al@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3287-3661

Buğçe SOYSAL
İstanbul Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü
soysalbugce@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7080-2688

Tarihsel perspektifte ele aldığımızda enerji güvenliği ile enerji arz güvenliğinin aslında iç içe geçmiş iki farklı ancak birbirinden ayrı tutulamayacak kavramlar olduğu görülmektedir.

Bir diğer ifade ile enerji güvenliği kavramı zaman içerisinde anlamı genişleyerek, enerji arz güvenliği ile ayrılmaz bir kavram olarak literatürde yerini almıştır. Enerji güvenliği; enerji kaynağının sürdürülebilir, ulaşılabilir, ekonomik ve mevcut olmasını (4A: Acceptability, Accessibility, Affordability, Availability) gerektiren geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu bağlamda da enerji arz güvenliğini; enerjinin üretim, tüketim ve iletim üçgeninde enerjiye dair arz, talep ve nakil durumunun hem yeterli hem de kaliteli bir biçimde uygun fiyatlar ile kesintisiz, çevre dostu bir şekilde gerçekleştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür.

Ülkeler, başarılı bir enerji arz güvenliği için birtakım stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejilerden bazılarını enerji arz-talep açığını minimize etmek, enerji tasarrufunu arttırmak, enerji arzını çeşitlendirmek ve bu doğrultuda da altyapı çalışmalarına yatırım yapmak, yenilenebilir enerji tercih etmek, iyi bir yönetim ve Ar&Ge çalışmalarına odaklanmak şeklinde sıralayabiliriz. Bu stratejilerin yanı sıra ülkeler, arz güvenliğini arttırmak için de birtakım tedbirler almak zorundadırlar. Örneğin hem enerji kaynaklarının hem de tedarikçi ülkelerin çeşitlendirilerek sınır ötesi yatırımların arttırılması, tedbiri alan ülkeyi kaynak sıkıntısı çekmekten ve aynı zamanda yalnız kalmaktan koruyacaktır. İkinci olarak, ulusal desteğin ötesinde yerel ve bölgesel kaynakların değerlendirilmeye alınması ya da iç piyasanın serbestleştirilmesi de mevcut ülkeyi daha bağımsız ve daha güvenli hale getirecektir. Üçüncü olarak da depolama kapasitesinin geliştirilmesi, ihtiyaç halinde kullanımı kolaylaştırıcaktır. Ayrıca tasarruf ile verimliliğe odaklanılarak bu alanda çalışmaların yapılması, tedbire konu olan ülkeyi daha güçlü bir konuma getirecektir. Genel anlamda enerji arz güvenliği ekonomik, politik ve coğrafi faktörlerden etkilenmekte olup; çalışmanın devamında enerji arz güvenliğinin sürdürülebilirliği ve ekonomi ile ticarete etkisi üzerinde durularak, Rusya-Ukrayna arasındaki kriz bu yönü ile değerlendirilecektir.

2014 ve akabinde 2021 yılları Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin kırılma noktası olarak değerlendirilebilir. Rusya'nın önce Kırım'ı ardından Ukrayna'nın doğusunda kalan Donbass bölgesini işgal etmesi ile 2014 yılında başlayan bu süreç, 2015 yılına gelindiğinde çeşitli anlaşmalar yapılarak ateşkes ile sonuçlanmıştır. Ancak bu ateşkes uzun süreli olmamış, 2021 yılının Mart ayına gelindiğinde iki ülke arasında karşılıklı olarak gelişen ve biriken askeri eylemler, krizi yeniden tırmanışa geçirmiştir. Bugün gelinen noktada iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan gerilimin temelinde, Ukrayna'nın AB ve NATO gibi kurumlar ile yürüttüğü yakın ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Nitekim Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna'nın tarafsız bir ülke olduğunu savunarak, NATO üyeliği konusunda da bu tarafsızlığını devam ettirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu süre içerisinde yaşanan gelişmeler ve şu an gelinen noktada, Rusya'nın, Ukrayna'yı işgal etmesinin yol açabileceği küresel ekonomik şok endişeleri, petrol ve doğal gaz fiyatlarının rekor düzeyde seyretmesine yol açmıştır. Bu artışın her geçen gün devam etmekte olduğu da görülmektedir. Nitekim dünya petrol piyasasına yön veren ve Kuzey Denizi'nden çıkarılan tatlı petrol olan Brent petrol, ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken'ın Amerikan NBC kanalında yayımlanan "Meet the Pass" isimli programda Rus petrolünün ithaline yasak getirmesi konusunda Avrupa Birliği ile görüşme halinde olduklarını açıklamasının akabinde enerji fiyatları son 14 yılın en yüksek seviyesine (Brent petrol 139 Dolar, ABD tipi ham petrol 130 dolar) ulaşmıştır (1). Oxford Enerji Araştırmaları Enstitüsü'nün raporunda da ABD'nin ve Avrupa ülkelerinin Rusya'ya karşı açıkladığı ekonomik yaptırımlar sonrasında, Rus ham petrol ihracatının tamamen kesilmesi halinde Brent petrolün varil fiyatının 130 dolara çıkabileceği değerlendirilmiştir (2). ABD Başkanı Joe Biden'da bu konuda yapmış olduğu konuşmasında özgürlüğü savunmanın pahalı olabileceğini vurgulamıştır (3). Krizin savaşa dönüştüğü 24 Şubat 2022 tarihinden

günümüze 5581 yaptırımla Rusya, dünyada en fazla yaptırım uygulanan ülke olmuştur (4). Rusya'nın, Ukrayna topraklarına gerçekleştirilmekte olduğu saldırının, uluslararası sistemdeki enerji piyasalarında dengeleri değiştirecek olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Bu argümanın örneği AB, ABD ve İngiltere'nin Rus petrol rezervlerine yönelik almış oldukları yasaklı ürün kararında da açıkça görülmektedir. Bununla birlikte yenilenebilir enerji kaynakları her ne kadar yenilenemez enerji kaynaklarına oranla daha avantajlı birer unsur olsa da yerine ikame edilemeyecek olduğu alanlar da yok değildir. Özellikle de Rusya ile özdeşleşmiş olan doğal gaz ya da petrol gibi enerji kaynakları henüz günümüz yerküresinde her alanda aktif bir şekilde kullanılmakta olup bu kaynakların yerini tamamen alabilecek bir başka kaynak bulunmamaktadır. Dünyanın ihtiyaç duyduğu petrolün yaklaşık %12'sini ve doğal gazın da %17'sini üreten ülkenin Rusya olması, başta Avrupa olmak üzere yerküredeki pek çok ülkeyi de ciddi ölçüde Rus gazına bağımlı hale getirmektedir.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Sürdürülebilirlik Danışmanlığı A.Ş'nin Genel Müdürü Kubilay Kavak, katılım göstermiş olduğu İklim Şurası'nda yukarıda açıkladığımız durumu açıkça ifade etmiştir. Daha açık bir ifade ile iklim politikaları kapsamında kömürün kademeli bir biçimde terk edilmesinin tartışıldığı bir gündemde minimum 2050 yılına kadar doğal gazın bir geçiş yakıtı olarak, tüm projeksiyonlarda yer alacak bir başlık olduğunu ifade eden Kavak; Rusya-Ukrayna arasında yaşanan savaş sonrasında oluşabilecek bir enerji arz kısıtının hem piyasaları etkileyebileceğini hem de bu etkilenişe bağlı olarak fiyatların belli bir oranda artış gösterebileceğini öngördüklerini açıklamıştır. Ayrıca Kavak; tüm ülkelerin enerji konusunda atfetmesi gereken temel ve hatta merkezi önemin enerji arz güvenliği olduğunu belirtmiştir. Nitekim Ukrayna ile Rusya arasında yaşanmakta olan olaylar, ülkelerin yerli ve milli yenilenebilir enerji kaynaklarına olabildiğince çok portföy atamaları ve yatırım yap-

malarının önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Aynı zamanda ülkelerin ekonomi, toplum ve çevre alanlarında karşı karşıya kaldıkları sorunlara çözüm bulabilmesinin, mevcut çözüm modellerini ve bu modellere yönelik yaklaşımları terk ederek ekolojik kökenli yeni yaklaşımları benimsemelerine bağlı olduğu gerçeğini de bir kez daha göstermiştir (5).

SETA Kıdemli Araştırmacısı ve Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ferhat Pirinççi'de Rusya ve Ukrayna arasındaki gelişmelerde ABD, Çin ve Türkiye'nin konumunu değerlendirdiği çalışmasında ülkemizin her iki tarafı da bir araya getirebilen tek ülke olduğunu söyleyerek ülkemizin arabulucu rolünün altını çizmiştir. Buna paralel olarak da Ukrayna Dışişleri Bakanı Dimitro Kuleba, henüz krizin savaşa dönüşmediği günlerde ülkemizi "güvenlik garantörü" olarak tanımlamıştır (6).

Teorik düzlemde bakıldığında da jeopolitik teoriler kapsamında ifade bulan Halford John Mackinder'e ait Kara Hakimiyet Teorisi, Alfred Mahan'a ait Deniz Hakimiyet Teorisi, Nicholas J. Spykman'a ait Kenar Kuşak Teorisi, Karl Haushofer'a ait Hayat Sahası Teorisi, Samuel Huntington'a ait Medeniyetler Çatışması Teorisi, Zbigniew Brezezinski'ye ait Büyük Satranç Tahtası ya da Alexander Dugin'e ait Yeni Avrasyacılık Teorisi gibi teorilerin enerji kaynaklarının dünya hakimiyeti üzerindeki etkisini tam manası ile açıklayamamakta olduğu görülmektedir. Bu durumun temelinde ise uluslararası sistemin her geçen gün değişim ve dönüşüm içerisinde olmasının yanı sıra ülkeler arasındaki enerji kaynak rekabeti bulunmaktadır. Kaynakların yetersiz kalarak tükenmeye yüz tutmuş olan fosil kaynaklara sağlıklı alternatiflerin geliştirilememesi de büyük bir sorundur. Ayrıca ülkeler var olan kaynakları kendi himayelerinde tutarak güvenliklerini korumayı ve egemenliklerini devam ettirmeyi tercih etmektedirler. Ne yazık ki gelişmiş ülkelerin kalkınmışlıklarını sürdürebilmelerindeki önemli bir neden de enerji bölgelerine yaptıkları müdahale ve işgallerdir. Askeri operasyonlar sırasında işgal edilen bölgelerdeki

enerji kaynaklarının haritasının çıkarılmaya çalışması da bu durumun açık bir örneğidir (7).

Sonuç olarak bu süreç belirsizliğini korumaya devam etse de Rusya ile Batılı ülkeler arasında yaşanan gerilimin enerji sektörüne yansımalarının daha yüksek seviyelere çıkarak, büyük zararlara yol açacağı öngörülmektedir. Ancak üzerinde yaşadığımız yerkürenin ebeveynlerimizden bizlere kalan miras değil, çocuklarımızın emaneti olduğunu unutmadan gelecek nesillere daha iyi bir yaşam alanı bırakmanın insanoğlunun manevi bir sorumluluğu olduğu unutulmamalıdır. Bu sorumluluğu yerine getirebilmek için de sürdürülebilirliğin önemi içselleştirilmeli ve bu çerçevede hareket etmek amaçlanmalıdır.

DİPNOT

- (1)BBC News, "Brent Petrol Rus Enerjisine Ambargo Endişesiyle 140 Dolara Yaklaştı, 07.03.2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60643226>, (Erişim Tarihi: 08.03.2022).
- (2)Sibel Morrow, "Rusya'dan Petrol İhracatı Tamamen Kesilirse Petrol Fiyatları 130 Dolara Çıkabilir", 04.03.2022, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/rusyadan-petrol-ihracati-tamamen-kesilirse-petrol-fiyatları-130-dolara-cikabilir/2523432>, (Erişim Tarihi: 08.03.2022).
- (3)Yaren Öztürk, (2022), "Reflections of the Russia-Ukraine War on the Energy Sector", Synergy, p.4.
- (4)Öztürk, a.g.m. p.4.
- (5)Hasan Dönmez ve Salih Büyüksamancı, "Rusya'nın Ukrayna Harekatı Yenilenebilir Enerjinin Önemi Gösterdi", 25.02.2022, DHA, <https://www.dha.com.tr/gundem/rusyanin-ukraynaya-harekatı-yenilenebilir-enerjinin-onemini-gosterdi-2029747>, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- (6)Ferhat Pirinççi, "Ukrayna Savaşında Çin, ABD ve Türkiye'nin Rolü", 18.03.2022, SETA, <https://www.setav.org/ukrayna-savasinda-cin-abd-ve-turkiyenin-rolu/>, (Erişim Tarihi:18.03.2022).
- (7)Kemal Olçar, (2010). "Uluslararası Çatışmaların Enerji Politik Analizi", Güvenlik Stratejileri Dergisi, C.6, S.11, s.121.